

## VEREENIGING

### TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1874-1875.

---

*Verslag der bijeenkomst van den 23<sup>sten</sup> October 1874.*

---

De VOORZITTER heropent de vergadering en geeft het woord aan den heer Hoogenboom.

De heer HOOGENBOOM zegt: Aangezien een groot gedeelte van de vergadering in October bestemd is voor de behandeling van zaken van huishoudelijken aard en die vergadering meestal niet druk bezocht wordt, zoo is die avond niet bijzonder geschikt om sprekers uit te noodigen. Bovendien heeft de ondervinding mij doen zien dat het uiterst moeielijk is sprekers te vinden, die zich voor een van de eerste vergaderingen willen verbinden. Een en ander heeft er mij toe gebracht, te besluiten zelf eene spreekbeurt heden avond te vervullen, hoewel mij niet veel tijd tot voorbereiding ter beschikking staat.

Ik veronderstel dat deze weinige woorden voldoende zullen zijn, om U tot eenige toegevendheid te stemmen, en Uwe verwachting, zoo die soms te hoog gespannen mocht zijn, tot het juiste niveau terug te voeren.

De beschikbare tijd, na afloop der huishoudelijke zaken, meestal te kort zijnde om na de verhandeling nog discussie te voeren, zoo is mijn streven geweest, zoo kort mogelijk vele, naar mijn oordeel gewichtige, zaken ter sprake te brengen, om U daarin

aanleiding te doen vinden deze breeder te bespreken in de vergadering, die ter discussiëering van het verhandelde op dezen avond zal worden belegd, na het in druk verschijnen van het verslag. Dat ik U weinig nieuws zal mededeelen, laat zich gereedelijk denken. De meeste punten van gewicht toch zijn achtervolgens, van tijd tot tijd, hier ter plaatse behandeld. Tot ingewikkelde studieën ontbreekt mij de tijd. Ik geloof echter dat menig te behandelen punt eene nadere overweging en bespreking ten volle waardig is, en het niet overbodig noch misplaatst van onze zijde is te achten, daarop andermaal de aandacht te vestigen.

De gestelde vraag:

*Op welke wijze moeten wij ons tot den oorlog voorbereiden en hoe moeten wij dien in het algemeen voeren?*

is zonder twijfel van het hoogste gewicht en van grooten omvang; zoo gewichtig en omvangrijk, dat ik mij aan hare behandeling niet zou wagen, indien ik mij voorstelde meer te leveren dan het convocatie-biljet aangeeft, namelijk: *het inleiden en voorbereiden eener discussie over dat onderwerp.*

Wanneer wij te eeniger tijd verplicht mochten worden onze onafhankelijkheid, ten koste van goed en bloed, te verdedigen tegen vreemd geweld, dan zullen wij die verdediging wel nimmer ondernemen in de verwachting eenmaal zoo sterk te zijn, zonder vreemde hulp, den vijand, die wederrechtelijk ons grondgebied betreedt, met geweld terug te werpen buiten onze landpalen. *Indien de inrichting van ons weerstelsel niet zoodanig is, dat zij onzen naburen ontzag inboezemt, en de overtuiging schenkt dat het eene hoogst gewaagde onderneming is onze vrijheid en ons recht met geweld aan te vallen*, dan zullen wij ons wel altijd moeten bepalen tot het voeren van eenen verdedigenden oorlog; terwijl van aanvallen, in bovenbedoelden zin, alleen *dán* sprake zou kunnen zijn, als machtige bondgenooten er toe overgaan ons ter hulp te komen.

Ons weerstelsel moet alzoo op *verdediging* gegrond zijn, en wel op verdediging van den *vaderlandschen bodem*.

Het eerste brengt mede dat men lagere eischen kan stellen aan een gedeelte onzer weermiddelen, en het tweede dat men hogere krachtsinspanning mag vorderen van het volk. Achter onze linieën

en in onze sterkten toch kunnen wij op vele plaatsen met vrucht gebruik maken van personeel en materieel, dat voor eenen aanvallenden oorlog minder geschikt is; waar het de verdediging geldt van vrijheid en recht, van goed en bloed, kan van *ieder* burger *geëischt* worden dat hij daartoe met al zijne vermogens medewerkt en, wat *tegenwoordig* onmisbaar is, zich dus daarvoor bekwaamt.

Zeker zullen wij in de meeste gevallen op den duur met overmacht, ja dikwijls met groote overmacht, te kampen hebben, en het voeren van eenen verdedigenden oorlog, onder *zulke* omstandigheden, brengt als van zelf mede, dat *ons* voornaamste streven moet zijn den vijand te beletten van *zijne* overmacht gebruik te maken, hem te verontrusten en hem af te matten door, bij elke daartoe gunstige gelegenheid, hem in het klein afbreuk te doen. Onze aanvallen moeten meestal het karakter dragen van schermutselingen; slechts bij uitzondering moeten de gevechten een ernstiger karakter aannemen; nimmer moeten wij ons — buitengewone omstandigheden uitgezonderd, bijv. waar het geldt een geland leger dat geringe meerderheid in getalsterkte bezit, enz. — aan eenen beslissenden slag wagen. Zooveel mogelijk moeten wij den vijand noodzaken de rol van *aanvaller* te vervullen, in welk geval wij in vele opzichten in het voordeel zijn, en alleen *dán zelf* tot den aanval overgaan, als de kans daartoe gunstig is, en dan nog slechts tot het bereiken van een *bepaald* doel — het vernielen van aanvalswerken bijv. of het bedreigen van communicatiewegen, enz. — om, zoodra dit doel is bereikt of het onbereikbaar blijkt, weder tot de verdedigende houding terug te keeren.

Wij kunnen hetgeen ons te doen staat tot *het voorbereiden tot en het voeren van den oorlog* — voor zoover wij daaraan op ons zelf staande moeten deelnemen — verdeelen in drie hoofdmomenten.

1°. Het organiseren, oefenen en mobiliseeren onzer weermiddelen.

2°. Het tot staan brengen van den vijand.

3°. Het standhouden tot het uiterste.

Ik stel mij voor U in korte trekken mijn gevoelen omtrent die handelingen mede te deelen. Ik doe dat in de hoop, dat door U bij de discussie zal aangevuld worden wat ik vergat, zal ver-

beterd worden wat ik, naar Uwe meening, verkeerd mocht zeggen.

Eerste moment. *Het organiseren, oefenen en mobiliseeren onzer weermiddelen*, in den eigenlijken zin het *voorbereiden* tot den oorlog. De weermiddelen zijn te verdeelen in *levende* — menschen en paarden — en *dood*e — wapens, munitie, voertuigen en sterkten.

De menschen kunnen onderscheiden worden in *vrijwilligers, miliciens, schutters* en *oefenplichtigen*. Onder de laatste categorie versta ik de *geheele* weerbare bevolking op den leeftijd voor de militie- en schutterplicht vastgesteld, voor zoover zij niet bij die categorien is ingedeeld, want: *ieder* burger is *verplicht* in tijden van gevaar de *wapens te dragen*, en ik blijf steeds van gevoelen dat hierin, zij het dan ook indirect, de *plicht tot oefening in het behandelen der wapens* aan ieder burger wordt opgelegd, daar, zonder die oefening, het *dragen* der wapenen nimmer kan leiden tot het *handhaven van de onafhankelijkheid van den Staat, tot het beveiligen van zijn grondgebied*.

De concentratie van ons verdedigingsstelsel brengt met zich mede de mogelijkheid, ja de groote waarschijnlijkheid, dat een groot gedeelte van ons land spoedig door den vijand overstroemd zal zijn, en het dan niet meer mogelijk zal wezen daaruit krachten — van eenig aanbelang althans — te putten. Daaruit volgt van zelf, dat de wetten, die de organisatie der levende strijdkrachten regelen, der Regeering de macht moeten laten *onmiddellijk*, wanneer zij het noodig oordeelt, over *al* de categoriën te gelijk te beschikken. Het Krijgsbestuur moet de macht bezitten zoowel de militie als de schutterij en de oefenplichtigen, van een gedeelte van het land, *te gelijk* op te roepen, zonder dat het noodig is die oproeping uit te strekken over andere provincieën, bijv. die achter de linie liggen. Het moet dus niet gedwongen worden, eerst de *geheele* militie op te roepen alvorens de schutterij te kunnen mobiliseeren, de *geheele* schutterij onder de wapens te brengen voordat het de oefenplichtigen kan bijentrekken. Men mag toch waarlijk wel aannemen, dat tot zulke maatregelen niet zal worden overgegaan voor dat zulks *noodzakelijk* is.

Onder de levende weermiddelen noemde ik ook de paarden. Het is overbekend dat rij- en trekpaarden in grooten getale

noodig zijn voor het leger, en het is eene algemeen erkende waarheid, dat het tot veel te groote uitgaven zou leiden, indien men al de in oorlogstijd benoodigde paarden in vreedestijd steeds present wilde hebben. Het zal evenwel hoogst moeielijk zijn, op een gegeven oogenblik, in de behoefte aan paarden te voorzien, zoo dit niet vooraf, tot in de kleinste détails, is geregeld.

Heeft het bezwaar in alle voor den dienst geschikte paarden *dienstplichtig* te maken, zonder onbillijkheid zou men ze, naar mijne meening, *weerplichtig* kunnen maken. Door het weerplichtig maken van de paarden versta ik, dat bij de wet wordt bepaald, dat ieder eigenaar van paarden verplicht is in oorlogstijd, zijne voor den dienst bruikbare voor het leger af te staan, op de eerste order daartoe, tegen eenen vooraf vastgestelden prijs.

In het algemeen was deze zaak aldus te regelen. De streken waar voor den dienst geschikte paarden worden gevonden, worden in districten verdeeld. Voor ieder district wordt aangewezen eene keurings commissie, bestaande uit officieren der bereden wapens en wel van de korpsen, die in oorlogstijd hunne paarden uit het district moeten trckken. Deze commissieën houden jaarlijks eene inspectie-reis in hun district. Zij bezoeken daarbij op bepaalde dagen — met in inachtneming van locale belangen vastgesteld — de plaatsen waar de paarden bijeengebracht moeten worden, keuren de paarden en laten ze inschrijven in daarvoor aan te leggen registers, die door burger-autoriteiten worden bijgehouden. Bijgestaan door burger-experts, bepalen zij de waarde van elk paard, welke som in het register wordt genoteerd. Tot dien prijs, die jaarlijks zoo noodig wordt gewijzigd, moet het paard bij de opeischung ten dienste van het leger worden afgestaan. Aan deze inspectieën zou men het karakter kunnen geven van eene tentoonstelling en prijzen kunnen uitloven. De *mutatieën*, die met zulke paarden plaats hebben, moeten in de registers, die met nauwgezetheid moeten aangehouden worden, worden genoteerd. De verzamelplaatsen voor de *jaarlijksche* keuring zijn ook die, waar de paarden in *oorlogstijd* moeten bijeengebracht worden. Paarden die te oud worden of gebreken krijgen, die hen voor den dienst ongeschikt maken, worden op de registers geroijerd.

Het zou aanbeveling verdienen, uit de weerplichtige paarden de

remonte te trekken; deze zou daardoor wat duurder worden, doch men zou voorkomen dat de schoonste trekdieren naar het buitenland gaan, en vermoedelijk de paardenfokkerij aanmoedigen. Om het getal beschikbare *geofende* paarden te vermeerderen, zou het overweging verdienen, paarden, die een drietal jaren gediend hebben, op billijke voorwaarden te ruilen tegen ongeofende; zij blijven dan toch beschikbaar. Op die wijze zal de kommandant van elk korps weten uit welke districten hij de paarden, tot aanvulling van zijn incompleet, moet trekken, in welke plaats hij die in ontvangst moet laten nemen en hoeveel. De officier, in oorlogstijd met de overname belast, geeft voor elk paard een bewijs af, waarop de waarde volgens het register wordt ingevuld. Vermeent hij dat het paard belangrijk in waarde is verminderd of wel ongeschikt is geworden, dan beslissen de bovenbedoelde beëdigde experts. Zijn deze het met hem eens, dan wordt het niet onteigend; verschillen zij van gevoelen, dan kan hij op het ontvangbewijs protest aantekenen, en wordt dit niet tegen geld ingewisseld, vóór de korpskommandant later heeft verklaard het paard te kunnen aannemen.

Gaan wij thans over tot de menschen. Ge zult het mij vergeven dat ik eerst de paarden heb afgehandeld; ik deed het, omdat ik daarover verder niets meer heb te zeggen.

Om diezelfde reden zal ik achtereenvolgens behandelen de *oefenplichtigen*, de *schutters* en de *miliciens*.

Van het organiseren der oefenplichtigen kan geen sprake zijn. Ik zou het echter wenschelijk achten, dat allen verplicht werden zich de behandeling eigen te maken van eenig wapen, en dat zij gedurende den leeftijd voor den militie- en schutterplicht vastgesteld, *weerplichtig* bleven, dat is: in tijden van gevaar konden opgeroepen worden. Niemand zou het *recht* mogen erlangen als staatsburger op te treden, zonder op eenigerlei wijze te kunnen aantoonen zijn burgerplicht in tijden van gevaar te *kunnen* volbrengen. Het bewijs „voldaan te hebben aan den *oefenplicht*” moest overal gevorderd worden, waar thans het bewijs wordt geëischt dat men voldaan heeft aan den *militieplicht*; zij die ongeschikt zijn, vertoonen dan natuurlijk een bewijs van vrijstelling. Ik weet wel dat men mij zal tegenwerpen: het is niet mogelijk *overal* gelegenheid tot oefe-

ning te geven. Ik stem dat al dadelijk toe, maar men moet een goeden maatregel niet afkeuren omdat men dezen niet in de *uiterste consequentie* kan doorvoeren. Dan krijgt men nooit iets goed. Waar het niet mogelijk is gelegenheid tot oefenen daar te stellen, geeft men daarvan een bewijs af. Als maar het *gros* geoefend wordt, dan is dat reeds eene groote winst. Weer een ander zal misschien zeggen: wat zal iemand op zijn 28ste jaar er nog aan hebben, als hij op zijn 20ste zijn diploma heeft gehaald en er verder niets aan heeft gedaan? Ook daarop kan ik niet onbepaald gunstig antwoorden; ook op die vraag moet het antwoord zijn: niet veel. Er bestaat echter tegenover dat, zoo men eenmaal geoefend is, men er gemakkelijker toe zal komen die geoefendheid eenigermate te onderhouden, *vooral als men weet dat men in oorlogstijd zal opgeroepen worden*. Bovendien geeft het eenig zelfvertrouwen, wekt het den moed op bij de geheele weerbare natie, leert men proefondervindelijk dat het toch zoo moeielijk niet is zich te bekwamen voor een der heiligste plichten, en wordt het geheele volk meer aan dien gewichtigen plicht herinnerd. Eindelijk komt daar nog bij, dat men toch kan aannemen dat *alle* weerbare jongelingen van 20 en 21 jaar nog niet alles vergeten zullen zijn en dus *allen* dadelijk bruikbaar zijn. Om de oefening mogelijk te maken zou het Rijk moeten zorgen voor instructeurs, en dus in alle plaatsen van eenig belang, tot zelfs in groote dorpen, een instructeur moeten plaatsen. Men zou daartoe moeten nemen bij voorkeur personen uit die plaatsen, die zich voor 6 jaren engageeren, binnen 2 jaren den onderofficiersrang halen en dan 4 jaren als instructeur bij het leger dienst doen. Na verloop van 6 jaren — langer niet, anders verleeren zij hun bedrijf te veel — keeren zij naar hunne woonplaats terug en hervatten hun beroep of bezigheid, doch worden aangesteld tot instructeur en genieten daarvoor eene jaarlijksche toelage bijv. 100, 150 of f 200, wat voor een burgerwerkman al een heel aardige bijslag is op zijn daggeld. In plaatsen waar schutterskorpsen zijn, konden zij ook daarbij dienst doen, zonder daarbij ingedeeld te worden, want ook in oorlogstijd blijven zij instructeur enz. Ik geef dit voorbeeld maar aan, om mijne gedachten onder eenen bepaalden vorm weder te geven; misschien zijn er veel beter plannen. Verder zou men, zooveel

zulks kan, op alle scholen het oefenen onder de leervakken moeten opnemen.

Het bijeenbrengen van de oefenplichtigen in oorlogstijd zou alleen daarin bestaan, dat men die uit de Provincieën buiten de linieën liet gaan naar plaatsen achter de linie — wat in vreedestijd voor elke plaats moet vastgesteld worden — en zijn daar dan ledige kazernen genoeg om hen te huisvesten. Uit die oefenplichtigen worden dan langzamerhand de militie- en schutterkorpsen aangevuld of wel afzonderlijke korpsen opgericht.

Hiermede heb ik ook dit onderdeel afgehandeld.

Nu de schutters. Vrij algemeen bestaat de meening dat de schutterij niet geschikt is om dadelijk werkdadig aan den oorlog deel te nemen en, in het *algemeen* beschouwd, is dit ook, bij eene indeeling en oefening als thans bestaat, waar. De vraag is echter: is het *voor ons land* waar, dat de schutterij niet zonder bezwaar zoodanig georganiseerd en geoefend zou kunnen worden, dat zij *dadelijk*, bij het uitbreken van eenen oorlog, in en naast het leger kan optreden? Die vraag moet, naar ik meen, *ontkennend* worden beantwoord. Het komt mij voor dat, zonder dien zoo gevreesden druk veel te vergrooten, een groot gedeelte van onze schutterij *onmiddellijk* te gebruiken is te velde, onmiddellijk naast de militie in het vuur kan komen. Zij moet dan echter uitsluitend bestaan uit hen, die als milicien hebben gediend, en ieder milicien moet als schutter blijven bij het wapen, waar hij bij is. Het kapitaal voor de landsverdediging, met zooveel moeite, zorg en kosten in den milicien opgehoopt, moet bij de schutterij nog rente afwerpen.

Wat de organisatie betreft, moeten alleen daar, waar de sterkte der schutterij het toelaat, de schutters in compagnieën infanterie- of artillerieschutters worden ingedeeld.

Wat de indeeling der overige schutters betreft, handelt men als volgt.

Die bij de infanterie hebben gediend, worden ingedeeld bij de depôt-bataljons. Die van de cavalerie komen evenzoo bij de depôt-escadrons. De artillerie-militie, die bij de artillerie te velde is ingedeeld, komt als schutterij bij den trein; de miliciens der vestingartillerie blijven bij hunne kompagniën als handlangers. De



miliciens eindelijk, die bij de mineurs en sappeurs dienst doen, gaan over als schutters bij het depôt.

Wat de oefening betreft, dient het volgende.

De kompagnieën infanterie-schutters oefenen zich op de wijze als thans geschiedt, met dien verstande, dat die oefeningen op zich zelf langer duren, kort achter achtereen plaats hebben en slechts in een gedeelte van het jaar worden gehouden. Om onze gedachten te bepalen bijv.: gedurende de maand Mei, om den anderen dag en 4 uren daags.

*Als de schutter oefening houdt, moet hij eene zekere soldij ontvangen; dat moet vaststaan.*

De kompagnieën vestingartillerieschutters, die alleen moeten opgericht worden in plaatsen waar vestingartillerie garnizoen houdt, oefenen zich met die artillerie; zij worden daarbij ingedeeld als handlangers; het kader geeft instructie — in eenvoudige zaken, bijv. het behandelen van eenen vuurmond of eenig hefwerktuig — of ziet toe.

De overige schutters worden jaarlijks gedurende eenen korten tijd opgeroepen — bijv. 8 dagen — om zich te oefenen: de infanterie bij de depôts, in het behandelen van het geweer en het marcheeren; de cavalerie in het behandelen van sabel en karabijn en het rijden — geen evolutie of manoeuvres dus, geen velddienst of tirilleeren, enz. —; de veldartillerie in het behandelen van munitie, het bekappen van caissons, enz.; de gewezen stukkenrijders in het rijden met bespanningen — deze schutters, ik merk het al dadelijk op, zijn in oorlogstijd bestemd voor de diensten bij de munitiekolonnen en de verdere voertuigen van het veldleger, waarvoor thans geen personeel aanwezig is, of wel voor het bedienen van het uitvalgeschut als stukkenrijders en handlangers. Genie-schutters worden geoefend in eenvoudige zaken. De niet kompagniesgewijze ingedeelde schutters der vestingartillerie eindelijk, komen bij hunne vroegere kompagnieën op en doen als handlangers dienst. Eindelijk zou ik het wenschelijk achten, dat het kader der kompagnieën infanterie-schutters jaarlijks eenige dagen werd bijeengetrokken op die punten der linie — waarover straks nader — waar men die kompagnieën in oorlogstijd dadelijk wil opstellen om, onder de leiding van bekwame stafofficieren,

dat terrein en hunne plichten bij de verdediging van die punten te leeren kennen.

Zoodra de schutterij in oorlogstijd wordt gemobiliseerd, begeven zich, onmiddellijk na de oproeping, alle schutters, die niet in op zichzelf staande schutterkompagniën zijn ingedeeld, naar de onderdeelen waartoe zij behooren. De meesten zullen daarbij, tengevolge hunner indeeling, dadelijk aan den krijg kunnen deelnemen of spoedig daartoe geschikt zijn. De kompagnieën artillerie-schutterij worden als handlangers toegevoegd aan de artillerie ter plaatse of in de nabijheid. De kompagnieën infanterie-schutters worden te velde gebracht en opgesteld achter de Utrechtsche- of in de Amsterdamsche linie, ter bewaking en verdediging van die gedeelten, welke dadelijk behoorlijk geïnnundeerd zijn, doch niet geheel en al onbezet en zeker niet onbewaakt kunnen blijven. Mij dunkt dat zij daar even goed voor het beoogde doel te benutten zijn als het veldleger, dat dan elders *met meer nut* de gevaarlijker punten kan bezetten. Zulke schutterafdeelingen moeten natuurlijk onder eene uitmuntende leiding gesteld worden, want men kan van hen wel vergen en verwachten dat zij hun plicht zullen doen, maar men kan niet aannemen dat zij altijd zullen weten *hoe* zij moeten handelen. Ook voor de schutterij moet men weer niet het struikelblok der *uiterste consequentie* mij voor de voeten rollen.

Wat de militie betreft, deze moet worden *gelocaliseerd*, in dien zin, dat steeds *dezelfde* onderdeelen van het leger — bataljon, escadron, enz. hunne miliciens trekken uit *dezelfde* streek en niet, zoo als het woord wel eens wordt opgevat, dat de miliciens in de naastbij gelegen garnizoenen worden ingedeeld. Aan dit localiseeren zijn vele voordeelen verbonden. Die van *moreelen* aard zijn: dat het in vreedstijd voor den milicien veel aangename is, met kennissen en vrienden, dorps- of stadgenooten bijeen te blijven in hetzelfde garnizoen, al is dat dan ook wat verderaf gelegen, dan te worden ingedeeld onder vreemde personen, met wie hij in gewoonten, behoeften, karakter, enz. veel verschilt — de personen uit dezelfde plaats komen daarin meestal vrijwel overeen — in eene geheel vreemde en in den aanvang niet zeer aangename betrekking. In oorlogstijd echter wordt de waarde van dat bijeenblijven van dorps- en stadgenooten nog veel verhoogd. In het

vuur te gaan, omringd door kennissen en vrienden op wie men in de ure des gevaars kan vertrouwen, op wier hulp men kan rekenen; met wie men kan spreken over familiebetrekkingen en al het dierbare dat men achterliet; door wie men tijding van de zijnen kan ontvangen of verzenden; aan wie men eindelijk — als het noodlot het zoo wil — den laatsten groet aan ouders en betrekkingen kan medegeven, is naar het mij voorkomt — vooral in verband met den geest van de meerderheid onzer miliciens — veel opwekkender dan aan de gevaren van den krijg zich bloot te stellen onder vreemden op wie men wel, voo zoover de kameradschap dat medebrengt, in nood mag vertrouwen, maar met wie men toch nimmer vertrouwelijk kan spreken over zaken van particulieren aard. Ook is het niet onwaarschijnlijk dat het localiseeren een edelen naijver in het leven zal roepen, die, oordeelkundig geleid, tot de grootste daden van moed en zelfopoffering zal kunnen voeren. Ofschoon ik er volstrekt niet voor ben een soort provincialisme, of hoe men het noemen wil, in het leven te roepen, zoo stel ik mij toch voor dat het bataljon uit eene zekere streek niet licht zal achterblijven, waar een bataljon uit eene andere plaats met moed voorwaarts gaat. Even als men van den tiendaagschen veldtocht hoorende spreken, steeds hoort gewagen van de Leidsche jagers, de Friesche schutters, enz. en die korpssen, juist door hunne locale samenstelling als het ware aangezet werden tot daden, die zij anders misschien niet zouden verricht hebben, zoo acht ik het ook in de toekomst niet ondenkbaar, dat — om een voorbeeld te noemen — een bataljon Zeeuwen liever zich tot den laatsten man zal laten nederschieten dan te wijken, waar een bataljon Groningers stand houdt; dat een bataljon Rotterdammers met verlangen zal haken naar het oogenblik, waarop het kan toonen even veel moed, beleid en onverschrokkenheid te bezitten als een bataljon Hagens, dat zich in eenig gevecht heeft onderscheiden.

De *materieele* voordeelen zullen zoo straks, als wij zullen spreken over het bijeenbrengen der militie, zoo ik hoop klaar en duidelijk, in het oog springen. Ik moet echter, volgens de aangenomen volgorde, eerst nog spreken over de *oefening* der militie.

Bij verschillende vroegere gelegenheden is ons gebleken dat het

in den tegenwoordigen tijd geen gemakkelijke taak is, van den geoeffenden milicien een goed soldaat te maken. De tijd, dien de grondwet toelaat tot oefening, moet dan ook geheel en al benut worden, en kan alleen in zooverre worden bekort, dat de milicien, die bij zijne oproeping blijken geeft zich reeds geoeffend te hebben, onmiddellijk met verlof gaat, en eerst weder wordt opgeroepen als de andere even ver gevorderd zijn. Ook op de *herhalings*-oefeningen zou zoo iets toe te passen zijn, door de miliciens, die toonen het geleerde onderhouden te hebben, twee à drie weken naar huis te zenden en dan de laatste veertien dagen op te roepen, in welken tijd dan steeds manoeuvres moeten uitgevoerd worden, hoofdzakelijk tot oefening van het kader in het leiden van voltallige afdeelingen. Deze manoeuvres moeten niet alleen in het kamp, maar *vooral* op de kust, in de linieën of in eene polderstreek worden gehouden. De troep moet in dien tijd steeds zooveel mogelijk buiten de kazerne zijn, die trouwens ook niet allen zou kunnen bevatten. Vrijstelling van dienst kan dus alleen verleend worden voor den tijd, waarin oefeningen worden gehouden, die ieder zich op eene andere wijze kan eigen maken — het behandelen van het geweer, het marcheeren in rij en gelid, enz. — zoodra echter die individueele, hetzij *eerste*, hetzij *herhalings*-oefeningen, voor het gros van de troep ophouden, moet *ieder* man aan de oefeningen deelnemen. Men vergete daarbij *vooral* niet, dat het verblijf onder de wapens niet *alléén*, ja, ik zou bijna zeggen, niet *voornamelijk*, noodig is voor de oefening, maar in *hooge* mate noodzakelijk is tot het opwekken en onderhouden van de *discipline*. Zéér dikwijls wordt dit over het hoofd gezien; zeer dikwijls leest men in geschriften of hoort men in gesprekken alleen van *oefening*, wordt de vraag, of de tijd lang genoeg is tot voldoende *oefening*, behandeld; van de discipline is zelden sprake. Toch eischt de tegenwoordige wijze van oorlogvoering overal eene ijzeren discipline. De strikte gehoorzaamheid aan eenig bevel ook dan, als men zeker is niet gezien te worden door dengenen die het bevel gaf, is thans meer dan ooit *onmisbaar*. Men heeft meer aan een soldaat, van wien men zeker is dat hij zal doen wat hem bevolen is, ook al weet men niet zeker of hij genoeg geoeffend is om het gegeven bevel op de beste wijze ten uitvoer te brengen,

dan aan eenen, van wien men overtuigd is dat hij het toppunt van geoefendheid heeft bereikt, doch op wien men zich niet kan verlaten. Terecht wordt dan ook in een onlangs verschenen geschrift (1) gezegd: „Bij het leger moet de *discipline* en niet de *goede wil* „de hechtste zuil zijn.”

Tot het snel en regelmatig verzamelen der militie in oorlogstijd, geeft vooral de *localisatie* een der zekerste middelen aan de hand. Om dit te doen uitkomen zal het noodig zijn, nader op te geven op welke wijze de miliciens bij de verschillende wapens worden ingedeeld.

Het geheele land wordt daartoe verdeeld in zooveel districten als er bataljons infanterie bij het leger zijn. De grootte der districten regelt zich:

1°. Naar de volkrijkheid der streek, daar ieder district *ongeveer* — men moet weer niet te veel op een man meer of minder zien — evenveel miliciens moet leveren.

2°. Naarmate daaruit ook andere wapens hunne militie trekken.

Wat de infanterie betreft, trekt ieder bataljon steeds uit *hetzelfde* district zijne militie, die ook weer bij de onderdeelen van het bataljon naar de plaats harer inwoning wordt bijeengehouden. De depôt-bataljons — die in of achter de linieën komen, maar niet bestemd worden om de rol van vesting-bataljons te vervullen — worden, met het oog op het groot aantal schutters dat zij in oorlogstijd zullen krijgen, veel minder sterk aan miliciens gemaakt, doch krijgen een sterk kader, grootendeels samengesteld uit officieren en onderofficieren, die uitmuntende instructeurs, maar, om verschillende redenen, minder goede veld-soldaten zijn. Deze bataljons trekken bij voorkeur de militie uit de districten bedoeld onder punt 2, om de districten toch *zooveel mogelijk* evengroot te kunnen nemen. De artillerie trekt hare militie uit de plaats waar zij garnizoen houdt of uit den omtrek; de vesting artillerie bovendien uit alle plaatsen in of nabij de linieën. Voor de cavalerie geldt wat voor de artillerie is gezegd; misschien zou het mogelijk zijn de garnizoenen eenigszins zóó te kiezen, dat zij liggen in streken waar men dooreen mili-

---

(1) *De nieuwe gevechtsleer*, door W. K. L. van Helden.

ciens en zoo mogelijk ook paarden vindt, die voor dit wapen bijzonder geschikt zijn.

Garnizoensveranderingen moeten bij de cavalerie en artillerie niet plaats hebben; alleen de officieren worden volgens een vasten rooster, van tijd tot tijd verplaatst, bijv. zoo als thans bij de genie plaats heeft; ook de onderofficieren en het verdere vrijwillig dienende personeel zou men, zoo zij het verlangen en men het van hooger hand billijk of noodig acht, kunnen laten omwisselen. Zoo straks zal ik nader opgeven, waarom ik dit wenschelijk acht.

De mineurs en sappeurs zouden vermoedelijk het best hunne militie per halve kompagnie kunnen trekken uit de verschillende districten, en wel uit die waarin, door locale omstandigheden, het meest geschikte personeel te vinden is. Ik neem hier de halve kompagnie aan, om daardoor de keuze van geschikte personen ruimer te nemen, en ook omdat het lichtelijk bij het mobiliseeren zal voorkomen, dat eene halve kompagnie — een peloton — afzonderlijk wordt ingedeeld en dan niet op hare militie behoeft te wachten. Hierover straks nader.

Aan het hoofd van elk district wordt geplaatst een districts-kommandant — gepensioneerd officier — die verantwoordelijk is dat alle mutatieën, die met de miliciens van zijn district plaats hebben, nauwkeurig worden aangeteekend en onmiddellijk worden medegedeeld aan de kommandanten der korpsen waartoe zij behooren, dus aan de bataljons-kommandanten bij de infanterie en aan de kompagnies-kommandanten bij de andere wapens. Onder de mutatieën die bij deze regeling kunnen voorkomen, behoort nu ook het met der woon verlaten van eenig district, wat *zooveel mogelijk* gepaard moet gaan met eene overplaatsing bij een ander bataljon of eene andere kompagnie.

De districts-kommandanten zorgen dat de miliciens steeds voorzien zijn van een *volledig* stel goed passende en goed onderhouden kleederen; te dien einde houden zij eens in het jaar, vallende zoo wat in het midden tusschen de tijdstippen van opkomst voor de herhalingsoefeningen, eene inspectie. Zij dragen zorg dat de kleedingstukken die niet meer passen, tegen passende worden ingewisseld, waaromtrent zij als tusschenpersoon dienen tusschen den milicien en zijn korps-kommandant. Worden de miliciens opge-

roepen, *zoowel in vredes- als in oorlogstijd*, dan verzamelen zij deze op een bepaald tijdstip op de vooraf vastgestelde plaats, en deelen het militie-kader in.

De miliciens der cavalerie en artillerie geven zij over aan de officieren, die daartoe zijn afgezonden; zoo daartoe geen tijd was, zenden zij hen onder hun militiekader naar hunne korpsen.

Daarna stellen zij zich in persoon aan het hoofd van de militie der infanterie en van de genie, geleiden deze eerst naar de plaats, waar zij hunne wapens en alles wat ter verdere completeering hunner uitrusting behoort, ontvangen. De miliciens der mineurs en sappeurs zenden zij dan, onder hun militiekader of het kader dat eventueel ter overneming mocht zijn gezonden, regtstreeks naar hunne kompagnieën; de infanterie-militie brengen zij daarna op de plaats, waar zij door het bataljon zullen worden overgenomen.

Wenschelijk is het dat de districten zooveel mogelijk zóó worden ingedeeld, dat de verzamelplaats, ongeveer in het midden liggende, is gelegen aan eenen spoorweg of aan eenen grooten waterweg, zoodat men er de noodige vervoermiddelen kan heenzenden.

Om te doen uitkomen waarom ik op die wijze wilde handelen, neem ik aan dat het leger wordt gemobiliseerd en dat het veld-leger zoo snel mogelijk moet worden opgesteld op verschillende punten. Ieder bataljons-kommandant telegrafeert dan aan zijn districts-kommandant: „het bataljon gaat op marsch naar . . . „en zal daar morgen om (zoo laat) aankomen; ik wacht mijne „militie daar zoo spoedig mogelijk.” Ook de kompagnies- of pelotons-kommandanten der mineurs en sappeurs kunnen nu in dien geest handelen. Op deze wijze kunnen alle genoemde troepen-gedeelten *onmiddellijk* op marsch.

De cavalerie en bereden artillerie kan echter niet op marsch, vóór hare gelederen voltallig zijn. De paarden eischen hunne berijders, de vuurmonden hunne bedieningen. Het is *daá*rom dat ik er gewicht aanhecht, dat ieder onderdeel van die wapens zijne militie uit den omtrek van het garnizoen trekt, daar de milicien dan in *zéér korten* tijd kan present zijn.

De depôtplaatsen voor wapens en verdere uitrustingstukken moeten liggen op den weg, die de militie steeds moet volgen. Bestaat er eene positie bij Lemmer, dan konden daarin de maga-

zijn voor Groningen, Friesland en Drenthe; in eene positie om Zwolle konden die voor Overijssel en — de bovengenoemde positie niet bestaande — ook die voor de andere noordelijke provincieën geplaatst worden. Verder konden in aanmerking komen: Utrecht, Dordrecht, Delft, Woerden, Haarlem, enz.

Op deze wijze — *zoowel in vredes- als in oorlogstijd toegepast* — handelende zal, naar ik verwacht, alles zeer snel bijeen zijn op de punten waar men het wil opstellen.

Wat het materieel betreft, moet natuurlijk dat, behoorende tot de uitrusting der vestingen en sterkten, op de plaats zelf voorhanden zijn of zéér in de nabijheid worden opgelegd. Dat voor het veldleger moet, voor zoover het niet bij de troepen is ingedeeld, regelmatig met al wat er bij behoort — in- en uitwendige bepakking en paardentuigen — worden opgelegd in de volgorde van de onderdeelen van het leger, waarbij het zal ingedeeld worden. Ieder kommandant van een zeker onderdeel van dat leger moet weten waar hij dat materieel in oorlogstijd moet ontvangen, tot wien hij zich daartoe moet wenden, en wat hij moet doen om het af te halen. Dit voor het eerste moment.

Tweede moment. *Het tot staan brengen van den vijand*, in den eigenlijken zin het *inleiden* van den oorlog.

Het zal van verschillende omstandigheden afhangen, waar wij ons veldleger zullen opstellen, waar wij den vijand zullen opwachten of met hem in aanraking zullen komen. Het zou ons te ver leiden, zonder recht doel te treffen, ons hierbij in gissingen en veronderstellingen te verdiepen, die natuurlijk, bij eenig nadenken, gemakkelijk zijn te maken.

Waar het veldleger zich echter ook moge opstellen, het zal, zoolang de inundatie niet *volkomen aaneengesloten* — zij het dan al niet *volledig* — staat, steeds moeten zorgen dat het niet van de Utrechtsche-linie kan worden afgesneden. Is daarentegen de hulp van het leger voor de Utrechtsche-linie niet onmiddellijk noodig, dan behoeft dit niet zoo angstvallig voor de verbinding met die linie te zorgen, *mits* het eene andere positie — bijv. die van Mastenbroek of eene voorwaarts van Naarden — heeft, waarop het onder *alle* omstandigheden kan terugwijken.



Zoo de vijand echter maar eenigszins met voortvarendheid te werk gaat, zal het reeds *zôer* veel voor ons gewonnen zijn, als ons leger zich *vóór* de Utrechtsche-linie in eene tijdelijk versterkte stelling kan opstellen, om daardoor deze linie tegen aanvallen van kleine afdeelingen te beschermen, en den fortten gelegenheid te geven zich volkomen te wapenen. Sommige gedeelten van het terrein *vóór* de linie zijn als het ware, wat het voorterrein is bij eene vesting, en *die* gedeelten zullen en kunnen hardnekkig verdedigd worden. Het overige gedeelte van het leger vat aanvankelijk post achter de nog onvoldoend geïnuundeerde gedeelten der linie; achter de beter beschermde gedeelten staat, zoo als zoo straks is gezegd, schutterij. Wat de liniën, de daarin gelegen sterkten, betreft, deze worden onmiddellijk door de daarin behorende bezettingen betrokken en in staat van tegenweer gebracht.

De *sperforten* worden voorzien van eenen voorraad voor twee maanden. Wenschelijk zou het zijn, zoo die voorraad daar *ten allen tijde* aanwezig was, wat niet onuitvoerbaar schijnt, zoo men daaruit de nabijgelegen garnizoenen liet putten en het verbruikte onmiddellijk weder aanvulde. Zonder deze voorzorg bestaat er veel kans, dat er niet voldoende voorraad in tijds binnen gebracht zal kunnen worden, en dat — daartoe bestaat *nóg méér* kans — verschillende onmisbare zaken zullen vergeten worden (1). Strijdvaardig zullen deze fortten, naar ik veronderstel, wel ten allen tijde zijn. Ik stel mij ten minste voor dat de vuurmonden, die den spoorweg en de brug bestrijken — een viertal bijv. — ten allen tijde in gepantserde geschutstanden in batterij staan; dat het geschut voor de grachtverdediging in lage kazematten staat opgesteld, en dat eindelijk de kanonnen voor de uitwerking naar buiten, bij bestorming of gedekte nadering, geheel slagvaardig in remisen gereed staan.

De *forten in de eerste linie* — de Utrechtsche en Zuider-linie — worden mede van de noodige levensmiddelen voorzien voor een

---

(1) Zoo was in Metz gebrek aan *zout*, waardoor ziekten ontstonden, te meer daar het gezouten vleesch, door te weinig zout, van slechte kwaliteit was. Zie het geschrift van den Overste der Pruisische Genie, Benno von Tiedemann: *Ursachen und Wirkungen im Festungskriege während des Feldzuges gegen Frankreich 1870—1871*, blz. 44.

korter tijdsbestek, bijv. 8 dagen. Onmiddellijk wordt overgegaan tot het bewapenen en geheel en al in staat van verdediging stellen van het fort, terwijl te gelijker tijd daarbuiten wordt opgeruimd wat niet afgebroken is in vreedetijd, voor het tijdelijk standhouden niet noodig is en nadeelig zou zijn voor de verdediging.

Met de inundatie is natuurlijk zoo vroeg mogelijk begonnen.

Wat het bewapenen betreft, merk ik op, dat mag aangenomen worden dat alle geschuts emplacementen, alle traversen, rugweren en bonnetten, alle schuilplaatsen, verbruikmagazijntjes en groote nissen, geheel en al gereed en in volkomen bruikbaren staat zijn; terwijl, zoo er een voldoende aantal remisen bestaat en daarin al de remise-stukken volkomen slagvaardig zijn opgesteld, vermoedelijk geen geschut in batterij zal staan, wat *onder zulke omstandigheden* dan ook niet noodig is.

Bij het bewapenen moet de volgende regelmaat in acht genomen worden: in de eerste plaats moet worden gezorgd voor het *behoud* van het fort; daarna moet men zorgen dat het kan medewerken om het *doordringen daar langs* te beletten, en eindelijk moet men trachten het *zoo strijdvaardig mogelijk* te houden voor den ernstigen aanval. Hieruit volgt, dat men begint met het geschut voor de *eigen* verdediging in batterij te zetten; de vuurmonden, die de grachten — vooral niet te vergeten de keelgrachten, zoolang de inundatie niet geheel staat — moeten bestrijken, daarna plaatst men het geschut op de *zijfronten*, en eindelijk dat op het *voorfront*. Op de flanken komen dan kanonnen van 9 cm. en houwit-sers van 15 cm. L., op de zijfronten kanonnen van 12 cm. L. en op de voorfronten voor het meerendeel kanonnen van 15 cm. Waar het voorterrein eene nuttige aanwending mogelijk maakt, plaatst men hier en daar mortieren en korte houwit-sers op of achter den walgang tot het werpen met lichtkogels. De lichte gladde vuurmonden moeten dus het overtrekken der grachten beletten; de 12 cm. den vijand overstelpen met vuur, als hij mocht trachten door te dringen tusschen de forten, en eindelijk de 15 cm. 's vijands veld-batterijen, die de forten mochten willen beschieten of den aanval willen voorbereiden, op grooten afstand houden en de tegenover het punt van aanval saamgedrongen troepenmassa's op groote afstanden beschieten.

De kuststerkten laat ik buiten beschouwing, daar zij vermoedelijk in eene volgende vergadering zullen behandeld worden, en, ook zonder dat, bij de discussie nader kunnen worden besproken.

De forten der Amsterdamsche-linie kunnen niet in de eerste dagen worden aangevallen; zij kunnen dus bewapend worden alsof de inundatie — die inmiddels gesteld wordt — volledig stond. Ik moet, tot juist begrip der zaak, er aan herinneren, dat ik het gevoelen niet deel van hen, die de Amsterdamsche-positie uitsluitend beschouwen als *reduit*. Van de zeezijde staat deze positie zéér spoedig — hoewel niet in de eerste dagen — aan eenen aanval bloot, en wil zij dan aan hare roeping kunnen beantwoorden, dan moet zij *zéér spoedig* in volkomen staat van tegenweer kunnen gebracht worden, daar, zooals wij straks zullen zien, het leger, dat tegen den gelauden vijand moet optreden, zich niet om die positie moet behoeven te bekreunen, niet tot hare dekking moet verplicht worden op haar terug te trekken.

Op deze wijze handelende, zullen wij in weinige dagen gereed staan om den vijand te beletten gebruik te maken van den, misschien nog onvoldoenden, stand der inundatie, en door te dringen over de nog niet geïnundeerde gedeelten.

Op welke wijze wij daartoe te werk moeten gaan, heb ik bij eene voorgaande gelegenheid hier ter plaatse uiteengezet — zie het verslag van 6 Maart 1874, blz. 351 en 352 — zoodat ik korthedshalve daarnaar verwijs, en dit dus mede in het debat trek. Alleen wil ik er nog dit bijvoegen, dat ik in mijn gevoelen dat onze stelling dan *onneembaar* is te achten, zéér versterkt ben door het straks aangehaalde geschrift (1), daar zij aan de volgende — in dat geschrift voor eene *onneembare* stelling gestelde — eischen voldoet :

- 1°. dat zij de tegenpartij tot eenen frontaanval noodzaakt;
- 2°. dat zij een open en vrij schootsveld in het front bezit, of dún bezitten kán;
- 3°. dat zij in het front uit, voor een veldleger, onneembare punten (de forten) krachtig wordt geflankeerd.

Zoo als U bekend is, kwam ik dan bij de voorgaande gelegen-

---

(1) *De nieuwe gevechtsteer*, van W. K. I. van Helden, blz. 68 en 69.

heid tot het besluit, dat wij den vijand *zullen* tot staan brengen, dat wij hem *zullen* verplichten eene groote dosis geduld en eene groote hoeveelheid zwaar geschut met toebehooren te laten aanrukken, alvorens te beproeven verder te komen.

Ik zou dus over kunnen gaan tot het bespreken van het derde moment, ware het niet, dat het mogelijk is dat reeds in het tweede de toestand aanmerkelijk verandert vóór dat de vijand komt opdagen. Is toch de inundatie *volledig* gesteld vóór de vijand er voor verschijnt, dan moet, naar mijne meening, onmiddellijk de bewapening der forten worden gewijzigd. De 12 cm. L die op de zijfronten stonden, worden voor het grootste gedeelte naar de voorfronten verplaatst — zij kunnen de veld-batterijen genoeg respect inboezemen — en de zware vuurmonden, benevens de *buitengewone* bewapening van het keelfront, worden uit de batterij genomen en gedekt opgesteld of achterwaarts gebracht. Vooral die zware vuurmonden kunnen wij later — zoowel *in* als voornamelijk *buiten* de forten — te goed gebruiken om hen aan beschadiging door 's vijands veldgeschut bloot te stellen of in verleiding te brengen dáárop hunne munitie te verspillen.

Derde moment. *Het standhouden tot het uiterste*, in den eigenlijken zin het *voeren* van den oorlog.

Om het nut der door ons te nemen maatregelen te kunnen beoordeelen, is het noodig in korte trekken na te gaan wat de vijand, volgens de thans gebruikelijke regels bij een geregeld beleg, ongeveer zal doen. Vooraf echter eene opmerking.

Men hoort weleens beweren dat wij nimmer een *belegerings*-oorlog zullen voeren, dat ons materieel daarvoor niet behoeft ingericht, ons personeel daarin niet behoeft geoefend te worden. Ik geloof dat zulks verkeerd gezien is. Naar mijne meening moeten de meeste onzer affuiten, en vooral die der zware vuurmonden, gemakkelijk te verplaatsen — zoo mogelijk met den vuurmond er op — gemakkelijk op te stellen zijn, en moeten onze vestingtroepen haudig met de schop kunnen omspringen. Het bouwen, bewapenen en ontwapenen van batterijen zal bij ons scheuring en inslag zijn, en vooral zullen wij batterijen moeten bouwen in lage terreinen, waar het water ons daarbij veel last zal ver-

oorzaken. Het is daarom wenschelijk dat ook in *zulk* terreinen oefening in den batterijbouw wordt gehouden.

Zoodra wij achter onze linie zijn teruggeworpen, begint dáár, naar mijne meening, de oorlog met de *schop*, ofschoon dit vredes-werktuig vóór dat tijdstip in veldversterkingen reeds eene gewichtige rol zal hebben gespeeld.

De eerste zorgen van den vijand zullen zijn, het terrein naar onze zijde zooveel mogelijk af te sluiten. Terreinhindernissen, aange-naam afgewisseld door batterijen of épaulementen, zullen als door tooverslag verrijzen, en het zal weldra een feit zijn dat wij volkomen zijn *opgesloten*. Wel is waar zal ons veldleger, als het in de laatste gevechten niet te veel geleden heeft om dadelijk weder op te treden, door rustelooze aanvallen, onder krachtige medewerking van het vuur der forten, trachten het den vijand zoo lastig mogelijk te maken, doch dit zal hem, zoo hij stelselmatig van de eene zijde naar de andere voortgaat, niet beletten de in- of liever afsluiting te bewerkstelligen. Ook wij beginnen de passage tusschen de forten, waar het water zulks niet zal doen, door dezelfde middelen af te sluiten, daarbij zorg dragende dat er altijd gelegenheid bestaat tot uitvallen, en zooveel mogelijk gelegenheid wordt daargesteld troepenmassa's, aan 's vijands oog onttrokken, bijeen te trekken, als zulk een aanval zal ondernomen worden. Ook zal zooveel mogelijk gezorgd worden, voorwaarts van de forten vasten voet te houden door loopgraven en gedekte stellingen voor infanterie en veldgeschut, waarbij echter moet opgelet worden, dat deze den vijand, zoo hij er zich meester van maken mocht, niet dekken tegen het vuur uit de forten.

In een bekend Duitsch geschrift (1) worden de handelingen van den aanvaller als volgt verdeeld.

1°. *Keuze van het front van aanval*. Bij ons zal die keuze meestal niet moeielijk zijn, daar de inundatie van zelf aanwijst, wáár men zal aanvallen. Dit is voor den vijand wel gemakkelijk

---

(1) *Idcën über Belagerungen* von Kraft, Prinz zn Hohenlohe-Ingelsingen, destijds Generaal-Majoor, Inspecteur in de 2e Artillerie-Inspectie, zijnde eene voordracht in de militaire vereeniging te Berlijn den 15 Maart 1872 gehouden. Wanneer zullen wij eens zulke bevoegde sprekers in onze vergaderingen hooren?

maar niet voordeelig, daar wij nu ook die fronten met des te grooter zorg kunnen versterken en ter verdediging inrichten.

2°. *Regeling van den dienst der belegeringstroepen.* Hoewel van groot gewicht, sla ik dit punt over daar, zonder in détails te treden, waartoe mij de tijd ontbreekt, dit niet voldoende kan behandeld worden.

3°. *Vaststelling van het aanvalsplan.* Ook dit laat ik rusten.

4°. *Voorbereiding der belegering*, bestaande in het vervaardigen en verzamelen van de benodigdheden voor den batterijbouw en den sappe-arbeid, in afwachting dat het belegeringsmaterieel aankomt. Eene oordeelkundige verdeeling van den arbeid is hierbij aan te bevelen, en de keus van de plaats waar het aangemaakte opgelegd moet worden, vereischt veel overleg en moet geschieden in verband met het aanvalsplan.

Het belegeringspark moet zooveel mogelijk geplaatst worden nabij den spoorweg, buiten het vuur der aangevallen werken, zoo mogelijk in oorden waar veel personeel en paarden ondergebracht kunnen worden. Is tot dit laatste geen gelegenheid, dan worden barakken opgericht.

Ik teeken hierbij aan, dat het ons dikwijls zal gelukken, van hooge kerktorens — de eerwaarde dom bijv. — of door tot ons doorgedrongen personen, misschien ook door *luchtschippers*, te vernemen wáár de vijand zijne parken aanlegt. Het is dan zaak in die richting een grooten uitval te doen met eene talrijke veld-artillerie, voorzien van granaten met brandcilinders. Tot het park doordringen zal meestal wel onmogelijk zijn, maar de artillerie moet, behoorlijk gedekt, zoo ver mogelijk voorwaarts rukken en, zich niet bekommerende over 's vijands geschutvuur, een levendig vuur openen op het punt waar het park zich moet bevinden. Kan men het zien, dan is dat des te beter. Het is niet onmogelijk, dat hierdoor brand wordt veroorzaakt en een gedeelte van 's vijands materieel of bouwmaterialen wordt vernield.

Verder doe ik hier opmerken, dat uit de keuze van het emplacement voor het park blijkt hoeveel gewicht wordt gehecht aan het bezit van eenen spoorweg, die eene doorlopende verbinding daartelt met het eigen land en de daar aanwezige magazijnen.

Dit gewicht wordt zelfs zoo groot geacht, dat in het aangehaalde geschrift wordt gezegd (1):

„Zu nächst sind die Mittel, mit denen wir jetzt den Festungskrieg durchführen, so bedeutend, dasz es von groszer Wichtigkeit wird, über eine Eisenbahn gebieten zu können, welche aus der Heimath bis in den Belagerungs-Park führt. Nicht nur das Gewicht der Geschütze, sondern weit mehr noch das Gewicht der täglich zu verschießenden Munition, welche also täglich von rückwärts her ergänzt werden musz, machen diese Verbindung höchst wünschenswerth; (gegen Paris wurden täglich fast 3000 Centner, gegen Straszburg noch mehr Eisenmunition verschossen).

„Es wird daher von einem wesentlichen Einflusz auf die Wahl der Angriffsfront, besonders gröszerer Festungen, sein, vor welcher Front der Angreifer im Vorterrain über eine Eisenbahn disponiren kann, und es kann vorkommen, dasz er derhalb lieber eine stärkere Front angreift, weil er sie mit den gröszeren per Eisenbahn heranzuschaffender Angriffsmitteln leichter bezwingt, als die schwächere Front mit denjenigen Mitteln, die er durch den Landtransport heranschaffen kann.“ En verder dat eene goed ingerichte vesting: „durch den regelmäsigen Angriff nur dann genommen werden kann, wenn der Angreifer über eine Eisenbahn gebietet, weil er nur mittelst derselber solche Mittel herbeischaffen kann, welche denen des Vertheidigers überlegen sind.”

Ik doe deze aanhaling om te doen uitkomen hoeveel gewicht er, volgens getuigenis van mannen van ondervinding, voor den aanvaller gelegen is in een *doorlopend* spoorwegverkeer, en hoe *hoogst noodzakelijk* het dus is *onze* spoorwegen *zoo spoedig mogelijk* af te sluiten en *zoo lang mogelijk* afgesloten te houden.

5°. *De batterijbouw*. Deze moet zooveel mogelijk voor den verdediger onzichtbaar geschieden, achter huizen, heggen, in boschranden, enz. of, kan dit niet, dan des nachts.

Hoofdzakelijk zijn de batterijen, wat inrichting en wijze van bouwen betreft, in twee soorten te verdeelen, namelijk: de *gewone*, waarbij het geschut ongeveer op het maaiveld staat, en de *ingezonkene*, waar het geschut staat ingegraven. Vooral moet bij den

---

(1) Bl. 8 en 9.

bouw er op gelet worden, dat de batterij *zoo min mogelijk afsteekt tegen het omliggend terrein*; de borstwering zoo laag mogelijk, zonder scherpe kanten ruw bewerkt; de travers niet boven de borstwering uitsteken. In de travers, die in grooten getale aangelegd worden, moeten *schuilplaatsen* en *verbruikmagazijntjes* worden gebouwd. Naarmate de batterij verder van de aangevallen werken af ligt, moet de aarddekking der holtraversen zwaarder wezen, daar de invalshoeken der granaten dan grooter zijn.

Ik merk hierbij op, dat de vijand bij ons bij het graven nog al eens op kwelwater zal stuiten, en dat hij ook, naderbij komende, wel voor goede dekking zal moeten zorgen, daar wij, zoo noodig, ons gescht achterwaarts kunnen verplaatsen.

8°. *Vaststelling van het openen van het vuur* (ik sla eenige punten over). De volgende regels worden aanbevolen:

- a. Men moet uit alle batterijen, die de eerste opstelling vormen, *tegelijk* het vuur openen.
- b. Het vuur mag niet geopend worden *vóór* zulk een voorraad munitie voorhanden is, dat men er op rekenen kan, dat het niet uitgrek aan munitie behoeft onderbroken te worden.

Hoe langer wij dus den aanvoer per spoor kunnen beletten, des te langer zal het duren voor wij 's vijands granaatregen te wachten hebben; des te meer tijd hebben wij om maatregelen te nemen tegen inregenen.

- c. Het aantal schoten in voorraad moet zoo groot zijn dat het, in verband met den mogelijken aanvoer, niet uitgeput kan worden. Kan de aanvaller niet meer schieten, dan is hij feitelijk afgeslagen. De verdediger kan zich herstellen, soms zelfs voordeelen behalen en in elk geval moet de aanvaller later opnieuw beginnen.

De schrijver rekent op eene met energie gevoerde verdediging; ik geloof dat wij mogen aannemen en vertrouwen dat bij ons, waar het geldt de vrijheid en nationaliteit, op die wijze zal worden gehandeld.

Voor wij den vijand verlaten om naar onze eigene troepen terug te keeren, moet ik opmerken dat ik van twee handelingen van hem niet heb gesproken, namelijk van de *insluiting* en het



*bombardement*, aangezien wij, in den waren zin van het woord, niet ingesloten kunnen worden en een bombardement bij ons eene nuttelooze wreedheid zou zijn, waar de vijand niets mede kan winnen, maar waardoor hij haat en wraakzucht in ons gemoed kan verwekken.

Noch het bombardeeren van Naarden, waar wij alle voor de verdediging onnutte inwoners in tijds uit kunnen verwijderen, noch het bombardement van Utrecht — waar hetzelfde kan geschieden, maar waartegen wij echter zooveel mogelijk toch voorzorgen moeten nemen — kan tot eenig voordeel leiden.

Keeren wij thans tot den verdediger terug; wij weten nu in ruwe trekken, wat hij van den aanvaller te wachten heeft.

De verdediging moet *zoo actief mogelijk* zijn, daarover is ieder het eens; maar vele voorstanders van die activiteit verstaan door *actief handelen* voornamelijk het optreden van het veldleger. Dit is, geloof ik, eene dwaling.

Naar mijne meening komt een groot gedeelte van dat actief optreden op de schouders van de vestingtroepen en meer bepaald van de artillerie en genie, hoewel er dadelijk bijgevoegd moet worden, dat deze wapens, ter juister ure, krachtig moeten bijgesprongen worden door het veldleger, dat op daartoe gunstige oogenblikken door stoute uitvallen terreingedeelten, door den vijand vermeesterd, aan hem moet ontweldigen of zijne aanvalswerken en batterijen moet vernielen.

Het zij mij echter vergund op te merken, dat ik deze handelingen niet rangschik onder die van een *veldleger*. Van groote strategische combinatiën toch is daarbij geen sprake. Groote veldheerstalenten werpen daarbij geen vruchten af, evenredig aan hunne waarde. Veiligheidsdienst en het doen van verkenningen vindt hierbij geen toepassing. Buitengewone bedrevenheid in het partij trekken van het terrein is hier, waar altijd op hetzelfde, door en door bekende terrein, gestreden wordt, geen vereischte. Voorhoede- en achterhoededienst wordt hierbij niet toegepast. Men behoeft dus hoofdzakelijk hierbij slechts mannen die hun wapen weten te gebruiken, kunnen marcheeren in verspreide orde, en die bereid zijn met onverschrokken moed op den vijand los te stormen, en eene goede en oordeelkundige leiding. Ik geloof

daarom dat hier onze schutterij met het beste gevolg kan optreden naast het veldleger.

Meen echter niet dat ik door deze beschouwing tot het besluit kom, dat een *in alle deelen bruikbaar* veldleger voor ons onnoodig is; dat wij kunnen volstaan met een leger, dat veel minder geoefend is dan dat van andere landen. Geenszins.

Voor het bewaken der kust en vooral voor het opereeren tegen een gelanden vijand, die wel nooit honderd duizenden sterk zal zijn — als zulk een leger eens 40000 à 50000 man bedraagt zal het al heel veel zijn — moeten wij een *uitmuntend geoefend* veldleger bezitten. Een veldleger, dat sterk genoeg is om daarvan met grond te verwachten dat het zulk een landingsleger kan verslaan, is voor ons *onmishaar*. Nog op eene andere wijze kunnen wij van een uitmuntend, zij het dan ook niet talrijk, veldleger, groot nut trekken, zoo ons vestingstelsel daartoe alsnog wordt ingericht. Het is daartoe toch noodig dat wij op verschillende punten, ver van de Utrechtsche-linie — bijv. bij de Lemmer, bij Zwolle of aan de Moerdijk — uit kunnen vallen. Voor groote ondernemingen zal ons leger steeds te klein zijn; maar voor kleine, snel en stoutmoedig uitgevoerde tochten zal het, mits goed geoefend en georganiseerd, sterk genoeg wezen.

Vergun mij een paar zulke tochtjes, voor de niet militaire leden, nader te omschrijven.

Door verschillende, tot onze positie doorgedrongen Groningers en Friezen wordt aan het met de bewaking der positie van de Lemmer belaste korps, medegedeeld dat de noordelijke provinciën slechts door eenige cavalerie-afdeelingen bezet zijn. Onmiddellijk wordt hiervan bericht gezonden naar Holland en van daar versterking gezonden. Zoodra eene voldoende macht bijeen is, wordt uit de positie voorwaarts gerukt en de vijand zoo ver mogelijk terug gedrongen; terwijl inmiddels al wat bruikbaar is — levensmiddelen, slachtvee, paarden (1), vrijwilligers, zelfs, zoo zij mochten gevonden worden, achtergebleven miliciens en schutters — naar de positie gevoerd en naar Holland verscheept wordt.

---

(1) Op 1 Januari 1874 waren in Friesland alleen 22 616 paarden, 205 671 runderen, 121 517 schapen en 11 422 varkens. Een aardige winterprovisie.

Komt de vijand met overmacht opdagen, wat niet zoo gemakkelijk zal zijn als wij de positie om Zwolle bezet hebben, daar dan het *doorlopend* spoorwegverkeer verbroken is, dan trekt de uitvallende afdeeling bij tijds terug. De voordeelen, door zulk eene onderneming verkregen, kunnen zeer groot zijn.

Een andere tocht kon ondernomen worden uit de positie Zwolle. De daartoe bestemde legerafdeeling breekt onverwacht, langs den rechter-IJsseloever zuidwaarts vooruit, met het doel de spoorwegbrug bij Zutphen te vernielen, zoo deze, na den val van het sperfort aldaar, weder mocht hersteld zijn. Tegen aanvallen van vijandelijke afdeelingen van de zijde van Utrecht wordt ons leger door den IJssel gedekt. Gelukt het de brug weder onbruikbaar te maken, dan keert de afdeeling terug en zal de vijand vermoedelijk vóór Utrecht, vooral vóór Naarden, daardoor groot nadeel ondervinden voor zijn aanvoer van munitie en krijgsvoorraad.

Een dergelijke tocht kan van uit een bruggenhoofd bij de Moerdijk — dus gedekt in de flank door de Maas en de Waal — tegen de brug bij Hedel of bij 's Bosch ondernomen worden.

Eindelijk kan ons veldleger geroepen worden, vereenigd met een hulpleger, in 's vijands land voorwaarts te rukken, om den vijand terug te werpen of in zijnen rug te opereeren, en dáárvoor is het noodig dat het leger niet alleen in geoefendheid en organisatie, maar ook in uitrusting op den zelfden voet is ingericht als dat van andere landen. Een degelijk veldleger is dus onmisbaar, doch wij kunnen veel meer krachten nuttig gebruiken dan wij in dat leger kunnen opnemen.

Zoolang echter niet meer gelegenheid bestaat om actief op te treden dan mogelijk is bij een vestingstelsel, zooals de wet dat aangeeft — ik laat in het midden of dit stelsel al dan niet goed is — kan ik aan het veldleger, behalve voor een aanval op de kust, niet die gewichtige rol in de landsverdediging toekennen, die sommigen willen.

In de linie hebben wij de beide partijen verlaten, in groote drukte bezig alle toegangen af te sluiten.

De verschillende omstandigheden waarin wij ons daar bevinden, is oorzaak dat wij ons op verschillende wijze zullen moeten verdedigen.

Op de eene plaats (Naarden) zal het gelden de *verdediging eener belegerde resting*. Op een ander punt is het eene, door een geregelden aanval bedreigde, linie (bij Utrecht). Weer op een ander punt geldt het de bewaking eener aaneengesloten inundatie (bijv. tusschen Naarden en Utrecht). Eindelijk, het tegenhouden van den vijand op een vrij 'breed land- en wateracces (bijv. Honswijk en Everdingen).

In het eerste en tweede geval zal de vijand in hoofdzaak wel handelen, zooals bij een geregeld beleg gebruikelijk is. Steeds zal hij trachten het vuur van den verdediger zooveel mogelijk uit te dooven, zich zelf zooveel mogelijk daar tegen te beschermen. Zijne eerste artillerie-positie, op 3 tot 4000 meters van de aangevallen werken aangelegd, zal samengesteld worden uit bijna onzichtbare, soms zelfs niet te vinden, batterijen, bewapend met kanonnen van 15 cm. en mortieren van 21 cm. Zijn allen gereed, dan opent hij met allen *gelijktijdig* op het onverwachts het vuur, en oversteelt de sterkten met een regen van projectielen.

In den regel neemt men aan, dat hier de aanvaller de volgende voordeelen bezit op den verdediger. Door het onverwacht optreden, overvalt hij dezen te midden van zijne drukke bezigheden, verbonden aan het bewapenen zijner werken en alles wat daarmede in verband staat. Zijne vuurmonden, opgesteld in bijna onzichtbare batterijen, hebben weinig te vreezen van het geschut van den verdediger, en kunnen dit alzoo ongestoord bestoken, daar het duidelijk zichtbaar is opgesteld en hij nauwkeurig weet op welken afstand de vuurmonden staan. Zijn overmachtig vuur eindelijk werkt concentrisch op de aangevallen werken, waarvan de vuuruitwerking, uit den aard der zaak, excentrisch is.

Ik zeide dat men dit *in den regel* zoo aanneemt, doch ik vraag al dadelijk: zal dit bij *ons* óók zoo zijn? Ik geloof dat dit op *onze* positie *niet* van toepassing is, althans *niet* van toepassing *behoeft te zijn*.

Ik geloof dat men er ons met recht een verwijt van zou kunnen maken, zoo wij ons door 's vijands vuur lieten verrassen te midden onzer voorbereidende maatregelen. Ik geloof dat wij zeer verkeerd zouden doen, het meerendeel van ons geschut op die zichtbare en gemakkelijk te treffen punten aan eene zekere ver-

nieling bloot te stellen. Ik geloof dat men het ons met recht als een grooten misslag zou kunnen aanrekenen, als wij ons door 's vijands vuur lieten overvleugelen.

Wat moeten wij dan doen?

In korte trekken komt, wat wij te doen hebben, hierop neder.

Evenals de vijand, moeten wij ons zwaar geschut voor het *grootste* gedeelte opstellen in batterijen, die hij niet zien kan. Evenals hij, moeten wij daaraan onmiddellijk met den grootsten ijver gaan werken, ten einde *geheel gereed* te zijn, als hij zijn vuur opent. Evenals hij, moeten wij onze positie uitbreiden en trachten convergeerend vuur op *zijne* batterijgroepen te krijgen.

Doen wij dat, dan hebben wij het volgende op den vijand *voor*.

Onze vooruitgeschoven fortén bieden eene uitmuntende gelegenheid aan, onze schoten te observeeren, terwijl zij hem op vele punten zullen beletten te zien waar zijne projectielen blijven, en hij in elk geval niet over zulke, hoog boven het omliggend terrein verheven, observatieposten kan beschikken. De aanvoer van munitie is voor onze batterijen volkomen verzekerd; voor hem bestaat er altijd gevaar voor gebrek. Onze batterijen kunnen tot in de *laatste* periode van den doorgezette aanval met vrucht werkzaam blijven; terwijl hij zijn geschut telkens voorwaarts moet verplaatsen en dan, tenzij hij zéér ruim voorzien is, vroegere batterijen moet verlaten. Onze batterijen zijn door de fortén volkomen gedekt tegen eenen aanval met zijne veldtroepen; terwijl de zijne, naarmate hij vooruitkomt, meer aan eenen aanval van ons veldleger bloot staan en niet dan met de grootste krachtsinspanning daar tegen eenigermate beschermd kunnen worden.

In een woord: de vijand kan ons geschutvuur niet uitdooven en wij het zijne ook niet — dat staat dus gelijk — doch hij *moet*, om zijn doel te bereiken, *voorwaarts* en daartoe steeds nieuwe batterijen maken, die steeds moeilijker te bewapenen, nog moeilijker te bewaken zijn, en wij blijven waar wij zijn; waar ons geschut eenmaal staat, blijft het staan — voor zoover eene verplaatsing niet wenschelijk wordt, als men de voorwaarts geplaatste vijandelijke batterijen daardoor b.v. in de flank of den rug mocht kunnen nemen — en is het tegen alle aanvallen gedekt.

Welke rol moeten dan onze forten vervullen? zal men al dadelijk vragen.

Onze forten moeten op *dát* tijdstip in de eerste plaats zijn: observatieposten. Daar op de wallen moeten de schoten onzer batterijen worden geobserveerd, moet de vijand worden bespied en nauwkeurig in het oog gehouden; op die verheven punten moet men trachten te ontdekken waar 's vijands batterijen liggen en daarvan onmiddellijk kennis geven aan de kommandanten der achterliggende batterijen. Van uit die forten moet het vuur der batterijen — wat richting en sterkte betreft — worden geregeld. Van uit die forten eindelijk, moet de vijand met granaat-, kartets- en geweervuur overstelpt worden, als hij vermetel genoeg is om met geweld voorwaarts te dringen. Als van zelf volgt hieruit, dat deze forten in hoofdzaak aan de volgende eischen moeten voldoen. Voor het behoorlijk observeeren moeten zij zooveel mogelijk naar voren liggen en een aanmerkelijk kommandement op het omliggende terrein hebben; terwijl het voor- en zijwaarts gelegen terrein — het terrein er achter moet zooveel mogelijk bedekt zijn — behoorlijk geraserd moet zijn, en de forten op verschillende wijze in telegrafische verbinding — die onvernietbaar moet wezen — moeten staan met achtergelegen punten. Voor het beletten van het doorbreken der linie is het noodig, dat de zijfronten toelaten veel vuurmonden en veel geweren in werking te brengen; zij moeten dus lange, tegen enfileervuur behoorlijk beschermde, vuurlijnen hebben of wel etagevuur toelaten. De ver vooruitgeschoven ligging stelt de forten bloot aan overrompeling, zoodat zij daar tegen verzekerd moeten worden door krachtig, onuitdoofbaar flankvuur. Om groote vuuruitwerking te kunnen verkrijgen, moet eene talrijke bezetting en veel licht geschut, behoorlijk tegen 's vijands vuur beschermd, ondergebracht kunnen worden.

Voor ik verder ga, moet ik opmerken dat ik deze wijze van handelen *grootendeels* alleen toepasselijk acht bij ons, daar onze forten in eene rechte lijn liggen en de verdediger zich dus even gemakkelijk als de aanvaller in de breedte en diepte kan uitbreiden. Is die meening juist, dan volgt hieruit, wat ook hier ter plaatse meermalen is gezegd, *dat wij ons moeten verdedigen op*

*onze eigene manier.* Ter schole gaan bij anderen is goed, ja, in een land als het onze, dat gelukkig zoo weinig gelegenheid heeft aangeboden om practische kennis van den oorlog op te doen, zelfs noodzakelijk; maar ik acht het *geheel en al verkeerd*, de handelingen van anderen *onvoorwaardelijk* na te volgen. Het is daarom dat ik van gevoelen ben, dat *wij* het meest kunnen leeren uit het bestudeeren van de handelingen van den *aanvaller* in eenigen oorlog. Oogenschiijnlijk is het vreemd dat een volk, dat alleen op *verdediging* bedacht moet zijn, moet ter schole gaan bij eene natie, die eenen *aanvallenden* oorlog heeft gevoerd. Bij eenig nadenken verdwijnt echter veel van dat vreemde, daar het zeer zelden zal voorkomen dat een verdediger zich in denzelfden toestand bevindt als wij, en wij daarentegen uit de handelingen van den aanvaller kunnen leeren, wat wij van hem te wachten hebben; door het bestudeeren van elke zijner verrichtingen, bij ernstig nadenken, kunnen opmaken wat wij daartegen moeten doen. Daarom deel ik dan ook niet het gevoelen van hen, die beweren dat wij *voor den vestingoorlog* weinig kunnen leeren uit den Fransch-Duitschen krijg, omdat daarin geen ernstige verdediging tot het uiterste — behalve te Belfort — heeft plaats gehad. Naar mijne meening zou de meest energieke verdediging ons niet geleerd hebben wat *wij* kunnen, als wij willen; terwijl daarentegen de aanvaller, die steeds, ook daar waar het later bleek niet noodig geweest te zijn, met de hem eigene stelselmatigheid te werk ging, ons deed zien waarop wij ons moeten voorbereiden, op welke wijze hij ons zal kunnen aanvallen.

De zware vuurmonden staan dus in hoofdzaak niet meer op de forten en niet meer op het voorfront der vestingen.

Bij Naarden bijv. zou ik ze wenschen op te stellen, ingezonken op de zij- en keelfronten — natuurlijk met front naar den vijand — achter den spoorwegdijk naar Uitermeer en achter den zeedijk naar Muiderberg; bij Honswijk achter de linie en, aan de overzijde, achter den linker-Lekdijk; bij Everdingen, achter den Diefdijk, enz.

Op de voorfronten van Naarden en van de forten staan, zooals gezegd is, op het oogenblik waarop de vijand zijn vuur opent, kanonnen van 12 c. L. in batterij, bestemd om het veldgeschut

in toom te houden en, waar het noodig is, vijandelijke troepenafdeelingen, die trachten te verkennen, te noodzaken af te houden. Deze vuurmonden worden grootendeels teruggetrokken, als de vijand zijn vuur opent, en achter de borstwering of achter traversen opgesteld; zij kunnen tegen dat vuur dan toch niets uitrusten, en moeten hun beurt afwachten om, als de vijand dichterbij komt — wat hij in elk geval doen *moet* — met meer vrucht op te treden. Op gunstige punten plaatst men een enkel kanon van 15 cm., zoo laag mogelijk achter de naar voren oplopende borstwering, behoorlijk gedekt door hooge, doch niet boven de borstwering uitstekende traversen. Deze kanonnen moeten, zelfs als zij onder hooge elevatie vuren, niet voor den vijand zichtbaar zijn, en zullen hem dan zeer veel overlast kunnen bezorgen en noodzaken zijne eerste batterijen op groote afstanden aan te leggen. Verder staan tal van remise-stukken volkomen gedekt en geheel strijdvaardig gereed om, zoo noodig, op elk punt een overstelpend vuur te kunnen brengen. Bovendien moet de infanteriebezetting op de forten zoo sterk mogelijk zijn en dus, naarmate de artillerie met haar geschut naar andere batterijen vertrekt, worden vergroot. Men moet hierbij echter niet uit het oog verliezen, dat men in de forten niet meer troepen moet ophoopen, dan men behoorlijk tegen 's vijands vuur kan dekken en dan men noodig heeft om de vuurlijn behoorlijk te bezetten — bij het doordringen van den vijand — en de verliezen, die gedurende een gevecht kunnen voorkomen, dadelijk aan te vullen; want men vergeete niet, dat zonder die voorzorg, de forten ware moordholten worden voor de troepen.

Wanneer wij een groot aantal kanonnen van 15 cm. in batterij kunnen brengen, zullen wij niet veel zwakker zijn dan de vijand; maar wij zouden hem ook wel eens kunnen verrassen met op enkele punten eenige van 24 cm. op te stellen. Het zal niet zoo onmogelijk zijn, een tiental uit onze kustplaatsen te nemen, als het ons blijkt dat de vijand ter zee niet zoo ontzaggelijk overmchtig is, en wij zouden over nog veel grooter aantal kunnen beschikken, als eene groote zeemogendheid zich mocht belasten met het bewaken onzer kusten, of ons geschut, munitie en kanonniers zond.



De tweede artillerie-opstelling legt de vijand gewoonlijk aan op 1500 à 2000 meters. De batterijen dier opstelling zijn ricochet-, demonteer- en bresbatterijen, zij worden bewapend met kanonnen van 15 cm. en 12 cm. L. en met mortieren van 21 cm. De werking van ons zwaar geschut op die batterijen zal nog grooter zijn; om grootere invalhoeken te krijgen, zou men enkele vuurmonden meer achterwaarts kunnen opstellen. Zooals wij gezien hebben, valt er niet veel te demonteeren op de wallen, en op onze aarden forten kan van bresschieten niet veel sprake zijn. Al staat er echter niet veel daarboven, de vijand zal er toch niet beter bij varen, want van alle zijden zal een granaatregen op zijne batterijgroepen nederploffien. Denkt hij zich in den rug of flank behoorlijk gedekt tegen eenig fort, dan zullen de granaten uit eene nieuw opgeworpen batterij, soms op verren afstand gelegen, hem uit die zalige overtuiging wakker schudden. Meent hij een fort tot zwijgen te hebben gebracht, dan zal hem spoedig blijken dat hij op naakte wallen schoot, doch dat deze niet te min elk oogenblik met geschut bekroond kunnen worden — uit de remisen — als hij meent er op los te kunnen stormen.

Naarmate de vijand vooruitkruipt — want het zal zéér langzaam gaan — wordt het voor hem gaandeweg moeilijker, ik zeide het reeds, zijne batterijen te beschermen tegen uitvallen, en wordt het dus voor ons meer en meer van belang, door eenen verrassenden, stouten aanval met een gedeelte van het veldleger te trachten zijn werk te vernielen. Zulk een uitval wordt voorbereid door een hevig vuur uit alle vaste batterijen, waarbij het remisegeschut krachtig kan medepraten. Dit vuur wordt gericht op zijne batterijen — deze liggen nu op 1500 à 2000 meter — en op de loopgraven, waar de dekkingstroepen opgesteld zijn. Men moet den vijand echter gewennen aan zulk eene kanonnade, en deze dikwijls bij het aanbreken van den dag herhalen zonder uit te vallen. Zijne troepen zullen dan langzamerhand geneigd zijn zich daartegen, soms al bij voorbaat, te gaan dekken en hij zal onwillekeurig zorgen, op dat tijdstip zoo weinig troepen als mogelijk is in de loopgraven op te stellen. Misschien maakt hij zich zelfs over zulk eene kanonnade vroolijk en denkt dat die brave Hollanders wel eens in de boeken hebben gelezen, dat de

vijand meestal op dat tijdstip zijne loopgraafwachten en zijn bedieningspersoneel aflost en dus veel troepen daar verzameld heeft, en dat zij daarom zooveel spektakel maken.

Acht de opperbevelhebber het oogenblik gekomen, dan geeft hij het sein tot den aanval. De troepen, meestal infanterie — zonder ransel maar goed van patronen voorzien — die reeds voor dien tijd zoover mogelijk voorwaarts zijn geconcentreerd, snellen vooruit in verspreide orde, door andere afdeelingen in die zelfde orde gevolgd; zij worden rechtstreeks op de batterijen gedirigeerd en dringen met onstuimigheid door. In de voorste gelederen bevinden zich artilleristen met hunne officieren, die, in de vijandelijke batterijen doordringende, daar alles vernielen wat vernielbaar is. Vooral moeten zij de sluitstukken uitnemen en de ligplaats voor deze, door inhakkingen en daardoor veroorzaakte bramen onbruikbaar maken; de sluitstukken kunnen vóór de batterijen worden ingegraven. De magazijntjes en borstweringen worden omgehaald. Het buskruit uitgestort, de projectielen ingegraven, de raden der affuiten stuk geslagen, het laadgereedschap vernield, de richttoestellen onbruikbaar gemaakt, enz. Als de uitval begint, blijft de kanonnade voortduren, want de vijand zou, zoo het vuur ophield, *hooren* dat er iets gaande was, en het is zaak alleen het zintuig van het gezicht, dat vooral in de morgenschemering, als er veel damp op het land hangt — bij al dat water van de inundatie nog al te verwachten — hem nog al eens ontrouw zal zijn, voor hem bruikbaar te laten en dus de schuilende troepen in den waan te laten, dat, *als naar gewoonte*, dat leven maken wel weer van zelf zal bedaren. In elke batterij wordt echter door den kommandant het gewapend oog gericht op de seinpaal bij den opperbevelhebber — in den regel in een der voorste forten opgesteld — die goed zichtbaar moet zijn en des noods door lantaarns, die voor den vijand onzichtbaar zijn, moet verlicht worden. Zoodra nu een vooraf bepaald sein wordt gegeven, wordt de elevatie, en zoo noodig ook de richting der stukken, veranderd om te voorkomen dat men zijne eigene troepen raakt. Het spreekt van zelf dat alles vooraf *met de meeste zorg* moet zijn bepaald; terwijl een batterijkommandant liever met los kruit moet laten vuren — want leven moet er gemaakt worden — als hij een sein

niet goed heeft begrepen, dan de uitvallende troepen in gevaar te brengen.

Geeft de vijand teeken van leven en blijkt het dus dat hij de uitvallers ontdekt heeft, als wanneer men mag vermoeden dat hij door de loopgraven — dus onzichtbaar — versterking laat oprukken, dan geeft de opperbevelhebber een tweede sein, waarop de veldbatterijen voorwaarts rukken en zich gedekt vóór de forten opstellen, terwijl de vaste batterijen van richting veranderen en hun vuur verleggen naar bepaalde punten van de loopgraven, bijv. de hoeken of knoopen, waarop zij onophoudelijk een regen van granaten neerwerpen, en dus als het ware een muur van ijzer opwerpen tegen de aanrukkende versterking. Verlaat de vijand de loopgraven om over het open veld voort te stormen, dan verheffen de veldbatterijen haar stem en noodzaken hem weder in de loopgraven terug te keeren. Gelukt het de batterijen van den vijand te vernielen, dan moeten de troepen niet verder voortdringen, maar is hunne taak volbracht; zij keeren dan weder snel terug. Dit geschiedt ook als de vijand met overmacht komt opdagen, daar zij dan moeten zorgen zooveel afstand tusschen hem te houden, dat het geschut van de wallen — van waar men hem goed kan zien — en de veldbatterijen hem kunnen verpletteren.

Nu verschijnt aan de seinpaal een derde sein, waarop weder al het vuur wordt geconcentreerd op de plaats waar de geheel of gedeeltelijk vernielde batterijen liggen, om te beletten dat de vijand, die nu slecht gedekt is, deze onmiddellijk weder herstelt.

De uitvaltroepen trekken geheel en al terug en de vijand zal het wel niet wagen, met groote massa's onder het vuur der forten te komen. Dringen eenige afdeelingen met onze troepen vermengd al vechtende door, dan zijn die verloren te achten. De forten concentreren hun vuur op de eventueel volgende reserven en zorgen vooral, dat de vijand zich niet door eene wanhopige poging van de keel meester maakt.

Op die wijze handelende, geloof ik niet dat er sprake kan zijn van eene *zuiver passieve* verdediging en vermeen ik dat veel, zeer veel door ons kan gedaan worden, hoe schijnbaar zwak wij ook zijn.

Ten slotte nog een enkel woord over het bewaken der kust en het bestrijden van een landingsleger.

Meermalen is het gezegd dat voor eene landing hoofdzakelijk slechts in aanmerking komt — wanneer de vijand ook van de landzijde kan aanvallen — de kust van Noord- en Zuid-Holland en dat, zoo de Amsterdamsche positie behoorlijk is ingericht, de laatste vooral aan eene landing bloot staat.

Zijn onze versterkte linieën en positieën goed ingericht, dan zal het veldleger zich vrij kunnen bewegen, en juist dáárom hecht ik zooveel aan eene goede inrichting onzer verdedigingswerken; juist dáárom acht ik het daaraan ten koste gelegde niet wegge-  
worpen, maar goed besteed.

Het veldleger zal dus op elk gewild oogenblik naar de kust kunnen snellen om eenen vijandelijken aanval af te slaan. Gelukkig voor ons — het is meer geluk dan wijsheid, geloof ik — liggen onze spoorwegen daartoe vrij goed.

Langs de kust worden dus eenige afdeelingen opgesteld, die een wakend oog houden op de zee, en daarin bijgestaan worden door ver in zee gaande, snel stoomende, lichte vaartuigen. Zoodra eene landing wordt aangekondigd, snellen de afdeelingen per spoor naar het bedreigde punt en wordt de hulp van de Marine ingeroepen. Gelukt het den vijand voet aan wal te zetten en zich staande te houden, dan is de eerste zorg van den opperbevelhebber van ons leger, het doordringen naar de Utrechtsche-linie, die anders *in den rug* zou genomen worden, te beletten. Het leger trekt dus *niet* terug op Amsterdam — deze positie moet, zooals ik reeds zeide, zich zelf kunnen verdedigen — maar werpt zich in het, zoo hardnekkig te verdedigen, polderland, zorg dragende zich gaandeweg meer uit te breiden, zoodanig dat op eene bepaalde lijn alle toegangen door deze polders, die zoo spoedig mogelijk ontoegankelijk gemaakt worden, zijn afgesloten. Men zal daartoe in oorlogstijd reeds in tijds maatregelen nemen door het opwerpen van epaulementen, het losmaken van dekplanken van houten bruggen of het voorbereiden van het opruimen van steenen bruggen, het vol zetten van slooten, enz.

Hiermede moet ik eindigen. Ik heb reeds te veel van Uwe aandacht gevergd en, naar ik geloof, mijn doel: *het verzamelen van stof voor eene discussie*, bereikt. Te meer acht ik mij hiertoe gerechtigd omdat, als wij het zúóver kunnen brengen — en ik

acht dat zéér goed mogelijk — met recht zal kunnen gezegd worden, dat het eind van den oorlog niet is te voorzien; dat wij ons, als het ware, tot het *oneindige* kunnen verdedigen en ik dus, over onze verdere handelingen, tot in het oneindige zou kunnen doorpraten, wat door U zeker niet wenschelijk zal geacht worden; ik vrees zelfs nu reeds te lang gesproken te hebben.

De VOORZITTER betuigt den heer Hoogenboom den dank der vergadering voor zijne belangrijke verhandeling en geeft hem de verzekering, dat hij volstrekt geen misbruik gemaakt heeft van het geduld der leden.

Op voorstel van den Voorzitter wordt besloten de discussie, naar aanleiding van deze verhandeling, in eene latere vergadering te houden, omdat het uur thans reeds ver verstreken is, en bovendien omdat in die verhandeling vele punten voorkomen, die nadere en aandachtige overweging verdienen.

De heer SIX verkrijgt daarop het woord en zegt: Ik breng hulde aan de uitmuntende wijze waarop de secretaris in een zoo kort bestek eene zoo rijke verzameling van punten aan de vergadering heeft onderworpen; maar nu zij het mij vergund in overweging te geven of de uitgebreidheid van zijne voordracht het niet wenschelijk maakt, dat men een bepaald gedeelte van die stof aanwijze dat bediscussieerd zal worden? Ik ben eenigszins bevreesd, dat wij, als die voordracht in haar ganschen omvang in discussie wordt gebracht, een onsamenhangend geheel zullen krijgen. Misschien zouden wij eerst de organisatie en de voorbereiding kunnen bespreken, om dan het overige tot eene latere bijeenkomst te bewaren. Ik wensch dit denkbeeld aan het oordeel der Vergadering te onderwerpen.

De VOORZITTER: Ik geloof dat uwe bedenking zeer gegrond is en ik stel daarom voor, als de discussie plaats heeft, die in gedeelten te splitsen, in den geest zooals door u is aangegeven, en dan te zien hoever wij met de behandeling van die punten komen. Is dat in overeenstemming met uw inzicht?

De heer SIX: Ja, Mijnheer de President!

De Voorzitter: Op het convocatiebiljet zal dan vermeld worden welke punten achtereenvolgens zullen worden behandeld, ten einde orde in de discussie te houden.

De vergadering wordt daarna gesloten, nadat 11 nieuwe leden waren aangenomen.

Namens het Bestuur,  
*De Secretaris*,  
 W. HOOGENBOOM.

---